

לוח תאריכים

יהודי	כללי	תאריך
מינוי רפאל פיגוטו לקונסול אוסטריה בחלב		1798
	"קרב התבור" – תבוסת החיל העות'מאני שיצא מדמשק לקראת נפוליאון בונאפרט	1799
חכם אברהם סתהון – ראש רבני חלב		1805
פטירת חכם משה גלאנטי, ראש רבני דמשק		1806
מינוי חכם יוסף דוד אבואלעאפיה מטבריה לראש רבני דמשק		1807
	הצבא הוהאפי מחצי האי ערב בשערי דמשק וחלב	1808
חכם יעקב ענתיבי – ראש רבני דמשק		1809
חכם אברהם ענתיבי – ראש רבני חלב		1817
הוצאתו להורג של חיים פארחי מדמשק, בנקאי ויועץ של אלג'זאר פאשא שליט עכו, בידי יורשו עבדאללה פאשא מימון מסע המלחמה בידי אֶחיו של חיים פארחי בתור נקמה בעבדאללה פאשא		1820
	מלחמת הואלים של דמשק ושל חלב בעבדאללה פאשא והטלת מצור על עכו	1821
	רעידת אדמה בחלב	1822
גל הגירה של יהודים מחלב לדמשק		אוגוסט 1832
	כיבוש דמשק בידי אבראהים פאשא, בנו של מחמד עלי שליט מצרים	יוני 1834
	מרידה בהרי הנציריה	אוקטובר 1837
	מרד הדרוזים בחוראן	נובמבר 1838
	חתימת אמנה מסחרית בין בריטניה לאימפריה העות'מאנית	1840
עלילת דמשק	נסגרת מחמד עלי מסוריה וחזרת סוריה לשליטה עות'מאנית	שלהי 1840
לקיחת היהודים תחת חסותם של הנציגים הקונסולריים של אנגליה	יישום צו הרפורמות – כיטי שריף – בסוריה	1841
מינוי חכם חיים מימון טובי לרבה של קהילת דמשק		1842
חכם משה ששון רבה של קהילת אנטיוכיה		1847
גל הגירה של יהודים מאלג'יריה לדמשק	מפקד אוכלוסין ראשון בסוריה	1848
מינוי חכם חיים רומאנו לרבה של קהילת דמשק. ביקור משה מונטיפיורי בדמשק	התיישבות המנהיג האלג'ירי עבד אלקאדר בדמשק	1849
	מהומות בחלב	1850
מינוי חכם יעקב פרץ לחכם באשי של קהילת דמשק; מינוי חכם אהרן יעקב לראש הרבנים בדמשק		אוקטובר 1852
עלילת דם בחלב		1853
	פרוץ מלחמת קרים	יוני יולי

יהודי	כללי	תאריך
		1855 מאי
ביטול מס הגזיה והאיסור על הנוצרים והיהודים לשאת נשק	סיום מלחמת קרים	ספטמבר 1856
	פרסום צו ה"כיטי המאיון", ובו פירוט של המשך הרפורמות באימפריה העות'מאנית	פברואר
שרפת חנויות היהודים בשוק באנטיוכיה		1857
חכם חיים מרדכי לבטון – רבה הראשי של קהילת חלב		1858
התיישבות רובם של יהודי חצבאיא בדמשק בעקבות הקרבות בין דרוזים לנוצרים בלבנון	טבח בנוצרים בדמשק	1860
	נחיתת כוחות צרפתיים על חופי סוריה	יולי אוגוסט
הענקת אות כבוד מטעם הסולטאן לחכם יעקב פרץ	חיבור חלב ודמשק לרשת הטלגרף	1861
כישלון יזמתו של חכם רפאל קצין לייסד קהילה רפורמית בחלב; שיפוץ בית הכנסת הגדול בחלב	מתן מעמד של סנג'ק אוטונומי לאזור לבנון	מאי 1862
ייסוד בית ספר "אליאנס" לבנים בדמשק	פרסום "חוק הולאיות" המחלק את סוריה לשתי פרובינציות גדולות: דמשק וחלב	1864
אברהם ששון ייסד בית דפוס ראשון בחלב; פרסום "חוקת המלת היהודי"; העלאת הספר אם למקרא על המוקד בחלב ובדמשק		1865
הענקת עיטור מן הסולטאן לרב אברהם דויב הכהן הקמת בית ספר "אליאנס" לבנים בחלב; סגירת בית הספר של החברה בדמשק; הקמת "אגודת צעירי דמשק" ברוח "אליאנס"; חכם שאול דויב הכהן – רבה של קהילת חלב	פתיחת תעלת סואץ	1867 1869
פתיחת בית ספר "אליאנס" לבנות בחלב; התיישבות יהודים באלכסנדריה		1872
בניית בית כנסת חדש בעינתאב		1873
מינוי חכם חיים יצחק קמחי מאסתאנבול לממלא מקום חכם באשי של קהילת דמשק; מינוי חכם מנשה סתהון לרבה של קהילת חלב; קריסה של אחדים מבתי המסחר היהודיים בחלב		1874
פשיטת רגל של הגבירים היהודים בדמשק מביאה לקריסתה של קהילה חכם אהרון שויכה – חכם באשי קהילת חלב	הכרזתה של האימפריה העות'מאנית על פשיטת רגל	1875 אוקטובר
	פרסום כתב הרפורמות השלישי – החוקה שחתמה את תקופת התנטימאת	1876
	בחירות לפרלמנט העות'מאני	1877
	פיזור הפרלמנט והשעיית החוקה	1878
	מדחת פאשא מושל דמשק	1879
התפטרות חכם חיים יצחק קמחי משרתו		1880
מינוי חכם אפרים מרקאדו-אלקלעי מסרבייה לחכם באשי של קהילת דמשק; ייסוד ועד כ"ח באנטיוכיה		1880
חכם משה הכהן – חכם באשי קהילת חלב. פתיחה מחדש של בית ספר "אליאנס" לבנים בדמשק	מאסרו של מדחת פאשא ושליחתו לאסתאנבול	1881

יהודי	כללי	תאריך
ייסוד חברת "ביקור חולים" בדמשק		1882
עזיבת חכם אפרים מרקאדו-אלקלעי את דמשק ומינוי חכם יצחק אבואלעאפיה במקומו; הקמת בית ספר "אליאנס" לבנות בדמשק; חכם אברהם עזרא דויכ הכהן – חכם באשי קהילת חלב		1883
ייסוד בית מלאכה "אליאנס" לבנות בדמשק		1884
לראשונה ייסוד ועד נשים חברות כ"ח בדמשק. מעבר רוב תלמודי התורה בעיר לחסותה של "אליאנס"		1885
עלילת דם בדמשק		1890
הקמה מחדש של בית ספר "אליאנס" לבנות בחלב; מינוי חכם שלמה אליעזר אלפנדרי מאסתאנבול לחכם באשי של קהילת דמשק לאחר הדחת הרב אבואלעאפיה		1894
הדחת חכם אברהם דויכ הכהן ומינוי חכם שלמה צ'פצ'יה לרבה של קהילת חלב במקומו	השלמתה של מסילת הברזל דמשק-בירות	1895
ייסוד החברות "אחי עזר" ו"מלביש ערומים" בדמשק		1897
ייסוד חברת "ישמח ישראל" בדמשק וחברת "צדקה ומרפא" בחלב	ביקור הקיסר וילהלם השני בדמשק	1898
	תחילת בנייתה של מסילת הברזל החגיגאזית	1900
ייסוד בית מרקחת ראשון בקהילת דמשק		1902
ייסוד חברת "פיקוח נפשות" בדמשק		1903
מינוי חכם יעקב שאול דויכ הכהן לרבה של קהילת חלב		1904
ייסוד חברת "עוזר דלים" בדמשק		1907
מינוי חכם חזקיה שבתאי לרבה של קהילת חלב		1908
הדחת חכם שלמה אליעזר אלפנדרי ממשרת החכם באשי בדמשק, מינוי של חכם יצחק אבואלעאפיה במקומו (כהונה נוספת)	מהפכת "התורכים הצעירים"	יוני
הקמת אגודת אלנהצה (התחייה) בדמשק	חידוש פעילות הפרלמנט העות'מאני	שלהי 1908
מינוי חכם יעקב דנון לרבה של קהילת דמשק	קביעת חוק שירות צבאי חובה גם ללא מוסלמים	1909
מינוי אברהם אלמאליח למזכיר קהילת דמשק, אלמאליח ייסד את בית הספר העברי הלאומי		אוגוסט
הרס חנויות ובתים רבים בדמשק בשל שרפת ענק	בחירות לפרלמנט העות'מאני	1910
		1911
הגעת ראשוני המגורשים מארץ ישראל לסוריה	פרוץ מלחמת העולם הראשונה	1912
ייסוד "מכבי" בדמשק		1914
ייסוד אגודת בנות "התקווה" בדמשק להפצת הרעיון הציוני בקרב בנות הקהילה	הסכם סייקס-פיקו, הכרזת המרד הערבי	אוגוסט
הצהרת בלפור		1915
ייסוד האגודה הציונית "קדימה" בדמשק		1916
פגישת האמיר פיצל וחיים ויצמן		1917
	כניסת גדודי הצבא הערבי בפיקודו של פיצל לדמשק והקמת הממשלה הערבית; כיבוש חלב בידי הצבא הבריטי	אוגוסט
		1918
		יוני
		אוקטובר

תאריך	כללי	יהודי
דצמבר 1919	ייסוד "מפלגת העצמאות הערבית" (חזב אלאסתקלאל אלערבי) ייסוד "המועדון הערבי" (אלנאדי אלערבי) בדמשק	בצלאל בצראוי הקים את תנועת הנוער "מכבי צעיר"; משה (אבן דאוד) טוֹטַח חבר מועצת עיריית דמשק; ייסוד אגודת "התחיה" בחלב; ייסוד מחדש של האגודות "הכנסת אורחים" ו"עוזר דלים" וייסוד חברת "רודפי צדק" בדמשק חתימת הסכם פיצל-ויצמן יוסף לניאדו חבר "הקונגרס הלאומי הסורי" הופעת המשלחת היהודית בדמשק לפני ועדת קינג-קריין
3 בינואר אפריל 27 ספטמבר אוקטובר 1920	הקמת "הקונגרס הלאומי הסורי" בדמשק מסירת השלטון בסוריה מבריטניה לצרפת גילוי שרידי העיר דורה אירופוס במזרח סוריה	השתתפות משלחת "מכבי" סוריה בכינוס "מכבי" בירושלים הכרה רשמית של תנועת "מכבי" העולמית ב"מכבי" סוריה; ביקור סטיוארט סמואל בדמשק; יצחק חיים הקים את אגודת "הצופים העבריים". האגודה פעלה בדמשק ובחלב
11 במרס 25 באפריל יולי 24	הכרזת האמיר פיצל, בנו של חסין מלך חג'אז, "מלך סוריה" אישור המנדט הצרפתי על סוריה בוועידת סן-רמו "יום מיסלון" – בעקבות תבוסת צבא פיצל בקרב במעבר מיסלון הסמוך לדמשק. השתלטות הצרפתים על העיר וסילוק המלך פיצל מסוריה; מינוי הגנרל אנרי גורו (Gouraud) לנציב הצרפתי העליון של סוריה ולבנון חלוקת שטחי המנדט הצרפתי בסוריה לשלוש "מדינות": "מדינת דמשק", "מדינת חלב" ו"מדינת לאד'יקיה" חתימת הסכם בריטי-צרפתי שקבע סופית את הגבול בין ארץ ישראל לבין סוריה	הופעת העיתון הדו-לשוני המזרח/אלשרק בדמשק מינוי חכם שבתי בחבוט לרבה של קהילת חלב. הקמת ישיבת "דגל התורה" בחלב
מרס 1922 אפריל יוני יולי 1923 אפריל	מתן אוטונומיה להר הדרוזים כמחוז נפרד בסוריה הפגנות ומהומות המונים נגד צרפת הקמת פדרציה שכללה את "מדינות" דמשק, חלב ולאד'יקיה ובראשה מועצה פדרלית בחירת המועצה בצבחי ברפאת לנשיא, כסמל לאחדות סוריה מקסים ויגאן (Weygand) הנציב הצרפתי העליון בסוריה ולבנון	סגירת בתי הספר העבריים בדמשק התפטרות חכם יעקב דנון חכם באשי דמשק ממשרתו; מינוי חכם שלמה משה תאגיר במקומו; חזרת חכם חזקיה שבתי לכהן בתפקיד רבה של קהילת חלב; ייסוד לשכות "בני ברית" בדמשק ובחלב
אוגוסט 1924 ינואר	ביטול "המועצה הפדרלית הסורית" והכרזת הנציגים על איחוד שלוש ה"מדינות" המרכיבות אותה במחאה על הפרדת מחוז אלכסנדריה האוטונומי מ"מדינת חלב"	

יהודי	כללי	תאריך
	מינוי מוריס סראיי (Sarrail) לנציב הצרפתי העליון בסוריה ולבנון	מאי 1925
פילוג ב"מכבי" דמשק וייסוד תנועת "הצבי"	פרוץ המרד הסורי האנטי-צרפתי הידוע גם בשם "מרד הדרוזים"	יולי 18 באוקטובר
	תגובת צרפת למרד – הפצצת דמשק	נובמבר
	מינוי אנרי דה ז'ובנל (de Jouvenel) לנציב הצרפתי העליון בסוריה ולבנון	1926
ייסוד קהילת יהודי קאמשלי; פרישת חכם חזקיה שבתי מכהונתו בתפקיד הרב הראשי של קהילת חלב	מינוי אנרי פונסו (Ponsot) לנציב הצרפתי העליון בסוריה ולבנון	יוני 1927
	תום "מרד הדרוזים"	אוגוסט 1929
ייסוד אגודת נשים "התחייה" בחלב		1930
הפיכת תנועת "הצבי" לתנועת "החלוץ" בדמשק		
שושנה פסח, חברת תנועת "החלוץ" – הבחורה הראשונה שעזבה את דמשק ממניעים ציוניים		
משחק כדורגל בין "הפועל" תל-אביב לבין קבוצת ברדה – אלופת הכדורגל הסורית		אפריל
	הכרזה חד-צדדית של הצרפתים על כינון חוקה	מאי 1932
	הנציב העליון החדש דמיאן דה מרטל (de Matel) מגיע לסוריה	אוקטובר 1933
הקמת ארגון ארצי של תנועות הנוער בסוריה ובלבנון; איחוד תנועת "החלוץ" עם "הפועל" בדמשק		
ביקור חיים נחמן ביאליק בקהילת דמשק		מאי 1935
פטירת חכם שלמה משה תאגיר בדמשק; התגברות העלייה מסוריה לארץ ישראל על רקע המשבר הכלכלי העולמי	מהומות ברחבי סוריה; פיזור המפלגה הלאומית על ידי השלטונות; שביתה כללית ובעקבותיה הסכמת הצרפתים להקמת ממשלה בהנהגת מפלגה זו; בחירות לנשיא סוריה (האשם אלאתאסי) ולראש ממשלה (גימיל מרדם); ייסוד התנועה הפאשיסטית "חולצות הברזל"	1936
	הגעת המופתי הירושלמי חאג אמין אלחסיני לדמשק; ביקור מנהיג הנוער ההיטלראי, באלדור פון שיראך, בסוריה; התקוממות כורדים בצפון סוריה; תביעת הכורדים לקבל אוטונומיה במסגרת המדינה הסורית העתידה לקום; כניעת המורדים בעקבות הפצצות אוויריות	1937
		1938
	הגעת גבריאל פואו (Puau), הנציב העליון החדש לסוריה	ינואר 1939
	הסכם צרפתי-תורכי בדבר סיפוח חבל אלכסנדריה לתורכיה	ספטמבר 1940
	תחילת משטר וישי	דצמבר 1941

יהודי	כללי	תאריך
	ועידה של מפלגות ערביות בדמשק בהשראת הנאצים פלישת הצבא הבריטי וצבא צרפת החופשית בפיקודו של הגנרל ז'ורז' קאטרו (Catroux) מארץ ישראל לסוריה. המטרה: כיבוש סוריה מידי משטר וישי	מרס יוני
	הסכם שביתת נשק בעכו; מסירת סוריה ולבנון לשלטון צרפת החופשית וסיום משטר וישי	יולי
	הכרזת הנציב העליון הצרפתי החדש ז'ורז' קאטרו על עצמאות סוריה; מינוי תאג' אלדין אלחסני לנשיא הראשון	ספטמבר
התגברות ההעפלה מסוריה לארץ ישראל ביזמה מקומית של יהודי סוריה		1944-1942
שליחת פרופ' משה קאסוטו לעיר חלב מטעם האוניברסיטה העברית לעיין בכתר ארם צובה; הגעת רחל ינאית לסוריה לקבץ נערות שיעלו לארץ ויעבדו במשקי הפועלות; התמקמות שליחים של הפלמ"ח ועלייה בי' בסוריה על מנת לסייע לעלייה היבשתית מארצות המזרח התיכון לארץ ישראל דרך סוריה		1943
סגירת מוסדות "אליאנס" בדמשק מבצע "עליית האלף" להעלאת כ-1300 ילדים מסוריה	העברת כל השלטון מהצרפתים לסורים; בחירת שכרי אלקותלי לנשיא הצטרפות סוריה לליגה הערבית	אוקטובר 1945
	שאיפת השלטונות הסוריים, בעידוד בריטניה, לגרש סופית את הצרפתים. תגובת צרפת – הפצצת דמשק. הפסקת ההפצצה בלחץ בריטניה. השתלטות הבריטים על העיר	אפריל-ספטמבר מאי
	השלמת פינוי צבאות בריטניה וצרפת מסוריה מתן עצמאות לסוריה	1946 אפריל
החרמת אדמות יהודים בחוראן בצו הממשלה		ספטמבר
פתיחה מחדש של בתי הספר של "אליאנס"; מהומות אנטי-יהודיות בשכונה היהודית בחלב בעקבות החלטת האו"ם בכ"ט בנובמבר		1947 דצמבר
זריקת פצצה ליד הכניסה לבית ספר "אליאנס" ברובע היהודי בדמשק		1948 פברואר
יזמת שולמית כהן-קישק להעלאת יהודי סוריה מלבנון דרך הים	מלחמת העצמאות של ישראל – פלישת צבא סוריה לארץ ישראל. מפלות לצבא הסורי בקרבות בעמק הירדן; נפילת משמר הירדן בידי הסורים	מאי
	מתן הוראה לבנקים ברחבי סוריה להקפיא את חסכונותיהם של היהודים, בקשה מן הבנקים להעביר לשלטונות רשימות מפורטות על רכוש היהודים	1949
	הפיכה צבאית ראשונה: הדחת את אלקותלי וממשלתו ועליית הקולונל חסני אלזעים	מרס
השלכת רימון לבית הכנסת בדמשק. 12 יהודים נהרגו ו-66 נפצעו	חתימת הסכם שביתת נשק עם ישראל	יולי
	הפיכה צבאית שנייה: הוצאת חסני אלזעים להורג. מינוי סאמי אלחינאווי לשליט סוריה. בחירת האשם אלאתאסי לנשיא פעם נוספת	אוגוסט

יהודי	כללי	תאריך
תחילת הבריחה וההעפלה דרך תורכיה	הפיכה צבאית שלישית בראשותו של אדיב אלשישפלי	דצמבר 1950
	קרבות בין ישראל לסוריה עקב הפרעת הסורים לביצוע תכנית ייבוש החולה. הפסקת אש	1951 מאי
	הפיכה נוספת של אלשישפלי ובעקבותיה משטר רודני בחירת אלשישפלי לנשיא סוריה	נובמבר 1953
	הדחת אלשישפלי בהפיכה צבאית; חזרה אל משטר פרלמנטרי; חזרה זמנית של האשם אלתאסי לנשיאות	1954
	חתימת ברית צבאית בין סוריה, מצרים וערב הסעודית בחירת שכרי אלקותלי לנשיא; התקרבות גוברת והולכת בין סוריה למצרים נגד ישראל ועיראק	1955 מרס אוגוסט
	קרוב כינרת: פעולת תגמול ישראלית נגד הסורים, בפעולה נהרגו יותר מ-100 חיילים סורים	דצמבר
	תחילת מתן סיוע צבאי סובייטי לסוריה	1956 נובמבר
	הברחתו של "כתר ארם צובה", החשוב בכתבי היד של התנ"ך, מחלב, הגעתו בחשאי למדינת ישראל ומסירתו לנשיא יצחק בן-צבי	1958 ינואר
	איחוד בין סוריה למצרים; עבד אלנאצר נבחר לנשיא; הפיכת סוריה לחבל הצפוני של הרפובליקה של הקהילייה הערבית המאוחדת (קע"מ)	פברואר
	קרבות ארטילריה וטנקים בין כוחות סוריים לכוחות ישראלים באזור הכינרת	מרס
מבצע "שלהבת" להעפלה	1959 אוקטובר	
מעצרה של המרגלת שולמית כהן-קישיק בלבנון. כהן-קישיק נדונה למוות אך בעקבות הגשת ערעור הומתק עונשה לשבע שנות מאסר	בפקודת נאצר 1961	
פעולת מילוט של יהודי הכפר עֵינֵ'ה הסמוך לקאמשלי	הפיכה צבאית נגד שלטון עבד אלנאצר; התנתקות סוריה ממצרים ושיבתה להיות רפובליקה עצמאית בחירת נאט'ים אלקדסי לנשיא הרפובליקה	ספטמבר דצמבר 1962
הפיכה צבאית	מרס	
כישלון מרידה של מפקדי הצבא באזור חלב; מינוי נוסף של אלקדסי לראש ממשלה	אפריל	
הפיכה צבאית. שלטון חדש בראשות הגנרל אמין אלחאפט'י; עליית מפלגת ה"בעת" לשלטון והרכבת ממשלה קואליציונית בראשות צאלח אלביטאר	1963	
הכרזת הנשיא אמין אלחאפט'י על חוקה זמנית	1964 מאי	
המרגל אלי כהן, שפעל בסוריה מאז ינואר 1962 ונלכד בינואר 1965, נתלה ב"כיכר הקדושים" בדמשק	1965 18 במאי	

יהודי	כללי	תאריך
	הדחת אלחאפט' בידי קציני צבא בראשות צאלח ג'יד. מינוי נור אלדין אלאתאסי לנשיא	1966 פברואר
	השתתפות סוריה במלחמת ששת הימים	1967 יוני
	הפיכה צבאית בהנהגת חאפט' אלאסד	1970 נובמבר
הקמת המועצה הציבורית למען יהודי ערב	הכרזת חאפט' אלאסד על היותו נשיא	1971
רצח ארבע צעירות ושני צעירים יהודים שביקשו להבריח את הגבול לארץ ישראל	השתתפות סוריה במלחמת יום הכיפורים	1973
הקמת WOJAC, הארגון העולמי של יהודים יוצאי ארצות ערב	הסכם הפרדת כוחות בין ישראל לסוריה	1974
תחילת פעולתה של ג'ודי פלד-קאר למען יהודי סוריה	התערבות סוריה במלחמת האזרחים בלבנון	1975 נובמבר
	סיפוח רמת הגולן לשטחה של ישראל על פי חוק שקבעה הכנסת	1976 1981 דצמבר
פרסום ספרו של מצטפא טלאס "פטיר צהיון" המאשים את היהודים ברצח פולחני מינוי חכם אברהם חמרא לנשיא הקהילה בדמשק	דיכוי מרד "האחים המוסלמים" בחמת	1982 פברואר 1986
	הצטרפות סוריה לקואליציה הרב-לאומית נגד עיראק בראשות ארצות הברית	1991
היתר מנשיא סוריה חאפט' אלאסד ליהודי סוריה לצאת ממנה		1992 אפריל
חלב ריקה מיהודים; בדמשק נותרו כמה עשרות יהודים ובקאמשלי משפחות ספורות		1997
	פטירת חאפט' אלאסד	2000 יוני
	בחירת בנו של חאפט', בשאר אלאסד, לנשיא	יולי

ביבליוגרפיה

צ' אילן, "החלוץ בסוריה וההתיישבות בחורן 1928-1936", **פעמים** 14 (תשמ"ג), עמ' 45-56.

מ' אלדמשקי, **תאריך' חואדת' אלשאם ולבנאן**, בירות 1912 (בערבית).

א' אלחאליל, "תעודה מקורית חשובה על עלילת הדם בדמשק", **מזרח ומערב** ג (תרפ"ט), עמ' 34-49.

א' אלמאליח, **היהודים בדמשק ומצבם הכלכלי והתרבותי**, יפו תרע"ב.

--, "היהודים בחלב (ארם צובא)", **העולם**, 13 בפברואר 1920, עמ' 3.

--, "מקורות חדשים על גדולתם והשפעתם המדינית של השרים למשפחת פרחי בסוריה", בתוך: הנ"ל (עורך), **זכרון יוסף**, ירושלים תש"ח, עמ' 40-51.

--, "על החינוך העברי בסוריה ובלבנון", **עם וספר** (אייר תש"ז), עמ' 87-89.

מ' אלמעריב, "יהוד אלשאם מנדי מאת עאם", **מגילת אלמג'מע אלעלמי אלערבי** 11-12 (1929), עמ' 641-653 (בערבית).

ש"א אלפאנדארי, **שאלות ותשובות הסבא קדישא**, א-ג, ירושלים תשל"ג-תשל"ד.

מ' אלפיה, **מגולה לגולה**, ישראל 2004.

י' אסקוף, **פיוטים בערבית יהודית בקהילת יהודי חלב**, עבודת גמר לתואר שני, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן תש"ם.

א' אפשטיין, "אל-גיזירה הארץ ותושביה", **ילקוט** (יוני 1938), עמ' 16-17.

י' בורלא, "בית-הספר העברי בדמשק", בתוך: ד' קמחי (עורך), **ספר היובל של הסתדרות המורים תרס"ג-תרפ"ח**, ירושלים תרפ"ט, עמ' 175-177.

י' בן-צבי, **מסעות בשבילי הארץ ושכנותיה**, ירושלים 1960.

ר"י בן-צבי, **בשליחות ללבנון ולסוריה (1943)**, תל-אביב תשל"ט.

מ' בניהו, "יהודי דמשק והגליל בימי התנפלות הדרוזים בשנת תר"כ", **סיני** כד (תש"ט), עמ' צא-קה.

י' בנימין, **מסעי ישראל**, ליק תר"ט.

מ' בר אשר, מ' גלצר ושי רצבי (מראיינים), "ראיון עם הרב אברהם חמרה", **פעמים** 67 (תשנ"ו), עמ' 125-141.

מ' ברגר, "העברית בדמשק בשנת תש"ה", **עם וספר** (אלול תש"ה), עמ' 77.

א"י ברור, **אבק דרכים**, א, תל-אביב תש"ד.

רשימת הקיצורים

ניימארק, מסע בארץ הקדם = א' ניימארק, **מסע בארץ הקדם**, ירושלים תש"ז.

סבתו, אמת מארץ תצמח = ח' סבתו, **אמת מארץ תצמח**, תל-אביב 1997.

פרנקל, ירושלימה = ל"א פרנקל, **ירושלימה: ספר המסע**, ירושלים תשנ"ט.

קעסטילמאן, מסעות שליח צפת = י"פ קעסטילמאן, **מסעות שליח צפת בארצות המזרח**, מהדורת א' יערי, ירושלים תש"ב.

ארכיונים

אה"ע = ארכיון תנועת העבודה, מכון לחקר תנועת העבודה והחלוץ על-שם פנחס לבון, תל-אביב.

אצ"מ = הארכיון הציוני המרכזי, ירושלים.

ארכיון כ"ח, פריס — Archives de l'Alliance Israélite Universelle, Paris

הארכיון הלאומי של בריטניה, לונדון — The National Archives of the United Kingdom, London

ארכיון המדינה האוסטרית, וינה — Österreichisches Staatsarchiv, Haus-Hof-und Staatsarchiv, Wien

ארכיון משרד החוץ הצרפתי — Archives du Ministère des Affaires Etrangères, France

ספרים ומאמרים

י' אבואלעפיא, **פני יצחק**, א, ארם צובה, תרל"א, ב, ליוורנו תרמ"ו, ג-ד, אומיר תרמ"ז, ה, אומיר תרנ"ח, ו, ירושלים, תרס"ג.

י' אבישור, "השרח החלבי" לתורה: **תרגום התורה לערבית-יהודית שבפי יהודי ארם-צובא**, ירושלים תשס"ו.

ח' אברהמי, "החלוץ והעליה מסוריה: העשור הראשון, 1929-1939", **שורשים במזרח** ב (1989), עמ' 133-172.

ע' אברמסקי-בליי, "יהודי סוריה ולבנון תחת שלטון וישי", **פעמים** 28 (תשמ"ו), עמ' 131-157.

א"צ אידלסון, **אוצר נגינות ישראל**, ד: נגינות ספרדי המזרח, ירושלים, ברלין ווינה 1923.

--, "קהילת ישראל בדמשק", בתוך: א"מ לונץ (עורך), **לוח ארץ ישראל**, ירושלים תרע"א, עמ' 349-368.

- , "חומר חדש לידיעת עלילת דמשק", בתוך: **ספר היובל לפרופסור שמואל קרויס**, ירושלים תרצ"ז, עמ' 260-302.
- , "יהודי דמשק אחרי העלילה בשנת 1840", **ציון** יא (תש"ו), עמ' 83-108.
- א' דותן, "לתולדות בית הכנסת הקדמון בחלב", **ספונות א** (תשי"ז), עמ' כה-סא.
- א' דיין, **הולך תמים** ופועל צדק, ליוורנו תר"י.
- מ' דיין, **ישיר משה**, ליוורנו תרל"ט.
- י' דנה (עורך), **צופה פני דמשק: דברי תורתו של ראש רבני סוריה ולבנון הרב הגאון חכם יוסף דנה זצ"ל**, חיפה תשס"א.
- ח' הלוי (עורך), **ויזרע יצחק: תולדותיו, מוסריו והליכותיו של הגאון רבי יצחק שחיבר זצ"ל**, ירושלים תשס"א.
- הסתדרות המורים בארץ ישראל, **על העבודה התרבותית בדמשק**, ירושלים תרע"ט.
- י' הראל, **בין תככים למהפכה: מינוי רבנים ראשיים והדחתם בקהילות בגדאד, דמשק וחלב 1744-1914**, ירושלים תשס"ז.
- , **ב"ספינות של אש" למערב: תמורות ביהדות סוריה בתקופת הרפורמות העות'מאניות 1840-1880**, ירושלים תשס"ג.
- , "הדחתו של החכם באשי החלבי האחרון", **פעמים** 44 (תש"ן), עמ' 110-131.
- , "השפעתם של הספרים 'פני יצחק', 'ישמח לבי וילב נשברי' על המאבק סביב משרת הרבנות בדמשק (תרל"ג-תרמ"ג)", **אסופות** יא (תשנ"ח), עמ' ריא-רמג.
- , "לאומיות, ציונות, עיתונות וסוציאליזם בקרב יהודי דמשק תחת שלטון פיצלי", **פעמים** 111-112 (תשס"ז), עמ' 103-143.
- , "מחורבן יפו נבנתה דמשק: המפגש בין גולי ארץ-ישראל לקהילת דמשק ותוצאותיו", **ציון** סא, ב (תשנ"ו), עמ' 183-207.
- , "מחלוקת והסכמה: ספרדים ומוסתערבים בחלב", **לאדינאר א** (תשנ"ח), עמ' 119-138.
- , "מעמדם ותדמיתם של בני פיגיוטו בעיני המושבה הצרפתית בחלב 1784-1850", **מיכאל** יד (תשנ"ז), עמ' קעא-קפו.
- , **ספרי ארץ: הספרות התורנית של חכמי ארם צובה**, ירושלים תשנ"ז.
- , "על המשוררות היהודיות בדמשק", בתוך: ט' כהן ושי' רגב (עורכים), **אשה במזרח – אשה ממזרח**, ירושלים 2005, עמ' 109-128.
- , "קהילת דמשק ומנהיגיה ברשימות של אליעזר ריבלין", **פעמים** 74 (תשנ"ח), עמ' 131-155.
- , "קידמה גדולה: ועד הצירים וקהילת דמשק", **פעמים** 76 (תשנ"ו), עמ' 57-95.
- , "תסיסה רוחנית במזרח: יסודה של קהילה רפורמית בחלב בשנת 1862", **HUCA** 63 (1992), עמ' יט-לה.
- מ' ויגרט, **דמשק שלי**, ירושלים 1983.
- , **מדמשק לתל-אביב**, תל-אביב 1990.
- מ' וינברג (עורך), **יומנו של שלמה קוסטיקה**, רמת-אפעל תשמ"ט.
- י' זאב, "תיאור קהילת ארם צובה וסביבותיה בתחילת שנות ה'ת"ר", **צפונות** יד, 2 (תשנ"ב), עמ' פב-פח.
- צ' זוהר, **זרמה חברתית-תרבותית בחלב המנדטורית**, ירושלים תשס"ב.
- , **האירו פני המזרח: הלכה והגות אצל חכמי ישראל במזרח התיכון**, תל-אביב 2001.
- , "הוגה עברי בקהילת חלב: יתורת ישראל ועם ישראל לרבי יצחק דיין", **שורשים במזרח ה** (תשס"ג), עמ' 97-111.
- , "העפלה ועלייה ב' מסוריה בשנות הארבעים: תובנות והרהורים", **פעמים** 66 (תשנ"ו), עמ' 43-69.
- , "חינוך יהודים בסוריה: מאמצע המאה התשע עשרה ועד ראשית המאה העשרים ואחת", **פעמים** 109 (תשס"ז), עמ' 5-32.
- , **מסורת ותמורה: התמודדות חכמי ישראל במצרים ובסוריה עם אתגרי המודרניזציה 1880-1920**, ירושלים תשנ"ג.
- , "מעשה נורא בעיר דמשק", בתוך: שי' פישר וא' סליגמן (עורכים), **עול הסובלנות: מסורות דתיות ואתגר הפלורליזם**, ירושלים תשס"ח, עמ' 302-329.
- , "קהילות ישראל שבסוריה, 1880-1918: ראשי פרקים בדמוגרפיה, כלכלה ומוסדות הקהילה בשלהי השלטון העות'מאני", **פעמים** 44 (תש"ן), עמ' 80-109.
- , "שמרנות לוחמת: קווים למנהיגותם החברתית-דתית של חכמי חלב בעת החדשה", **פעמים** 55 (תשנ"ג), עמ' 57-78.
- נ' זנר, "החיים הפנימיים של יהודי סוריה בשלהי התקופה העות'מאנית", **פעמים** 3 (תש"ס), עמ' 45-58.
- י' זעפראני, "החינוך היהודי בארם צובא", בתוך: **נר יום טוב**, ד, ירושלים תשנ"ה, עמ' 46-59.
- חברת עוזר דלים בדמשק**, בירות [תרע"ג].
- חברת צדקה ומרפא: מפעלה התיסדותה ותהלוכותיה**, ארם צובה תרנ"ח.

ג' מזרחי-בר אור, **תפארת בנים אבותם: מגילת יוחסין של משפחת הרב שלום מזרחי זצ"ל והרבנית מטילדה מזרחי לבית שעיו ע"ה**, ירושלים [תשס"ז].

א"ר מלאכי, "היהודים בהתקוממות הדרוזים", **חורב א** (תרצ"ד), עמ' 105-116.

ני מנחם, **יהודי סוריה ולבנון בין הלאומיות הערבית והתנועה הציונית בין שתי מלחמות העולם**, עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית בירושלים, תש"ן.

--, "בין פטיש הלאומנות לסדן הציוני: הפעילות המחתרית בסוריה ובלבנון למען קרן קיימת לישראל", **עת-מול** 196 (2008), עמ' 21-25.

--, "מוסדות החינוך היהודי והחינוך העברי שפעלו בסוריה ובלבנון 1910-1927", **עיונים בחינוך** 2 (תשנ"ז), עמ' 5-38. --, "פעילות אגודת הפועל בדמשק ובבירות בין שתי מלחמות העולם", **בתנועה** 6 (2001), עמ' 93-103.

--, "פעילותה של תנועת המכבי בדמשק ובבירות בין שתי מלחמות העולם", **בתנועה** 3 (1992), עמ' 7-26.

מ' נבו, **הלהג הערבי של יהודי העיר חלב: פנוולוגיה ומורפולוגיה**, עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית בירושלים, תשנ"ב.

ש' סחייק, "פרקים בתולדות החינוך העברי במזרח התיכון הערבי 1900-1935", **שורשים במזרח ב** (1989), עמ' 11-64.

מ"מ סתהון, **כנסיה לשם שמים**, ירושלים תרל"ד.

מ' עבאדי, **מקרא קודש**, ארם צובה תרל"ג.

א' עדס, **דרך אר"ץ**, בני-ברק תש"ן.

י' עופר, "כתר ארם צובה לאור רשימותיו של מ"ד קאסוטו", **ספונות ס"ח ד [יט]** (תשמ"ט), עמ' 277-344.

א' עמרם (עורך), **ספר שירה חדשה השלם**², ניו-יורק תשס"ב. ת' פיליפ, "בית פרחי והתמורות במעמדם של יהודי סוריה וארץ ישראל 1750-1860", **קתדרה** 34 (תשמ"ה), עמ' 97-114.

י' פנחסי, "קהילת יהודי קמישלי בסוריה", **במערכה ט** (תשל"ל), עמ' 8-22.

י' פרנקל, **זם ופוליטיקה: עלילת דמשק, היהודים והעולם**, תרגם ע' שמיר, ירושלים 2003.

ע' ציפר, "סדנת 'הבאזאר האומי': צורפי נחושת יהודים בדמשק, 1925-1992", **פעמים** 66 (תשנ"ו), עמ' 138-148.

ד' קאסוטו, "בית הכנסת העתיק של חלב ותולדותיו", **פעמים** 72 (תשנ"ז), עמ' 84-105.

מ' קוטיק, **משפט, עלילה, פרשה: היהודי זיס, עלילת דמשק, פרשת ליאו פרנק**, תל-אביב תש"ן.

ח' טלבי, "שימור ושינוי במנהגי קריאת התורה של יהודי ארם צובה", **פעמים** 76 (תשנ"ו), עמ' 111-119.

ק' יאיאמה, **שירת הבקשות של יהודי חלב בירושלים: המערכת המודלית וסגנון השירה**, עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית בירושלים, 2003.

מ' ידיד, **ידיד נפש**, תל-אביב תשס"ב.

י' ידיד הלוי, **פסק בענין הסרת רב ראשי ממשרתו**, ירושלים תשנ"ג.

י"ט ידיד הלוי, **שבחי מהר"ם**, ירושלים תרצ"ב.

א' ילין, "על הכתרים בדמשק", **מזרח ומערב א**, א (אב-אלול תרע"ט), עמ' 19-26; א, ב (תשרי-כסלו תר"פ), עמ' 117-126.

א' יערי, "הדפוס העברי בארם צובה", **קרית ספר י** (תרצ"ג), עמ' 100-118.

--, **מסעות ארץ ישראל: של עולים יהודים מימי הבינים ועד ראשית ימי שיבת ציון**, רמת-גן 1976.

א' כהן, **ההעפלה היבשתית של יהודי סוריה ולבנון – 1939-1949**, עבודת גמר לתואר שני, אוניברסיטת חיפה, 1996.

--, **יהודי סוריה ולבנון: מצבם והמאבק להצלתם – 1930-2000**, עבודת דוקטור, אוניברסיטת חיפה, 2003.

י' כהן, **אל המליון הנשכח: שליחות עלייה לסוריה ולאירן**, ירושלים 1987.

א' כהן-טויל, **יהדות חלב בראי הדורות: על ההיסטוריה החברתית-תרבותית של יהדות חלב**, תל-אביב תשנ"ג.

ק' כץ, **מסורת הלשון העברית של יהודי ארם-צובא (חלב) בקריאת המקרא והמשנה: תורת ההגה**, ירושלים תשמ"א.

ר' כשדן, **גדעונית מעבר להרים**, רמת-אפעל 1996.

ני לאטי, **חיי: מתן בסתר**, רעננה תשס"ז.

י' לבאי, "עוד מעט רומזים האורות", בתוך: א' מלמד וחי' פלג (עורכות), **יהדות סוריה**, ירושלים תשנ"ה.

מ' לוזיה, "שלושת המאורות בקהילת יהודי דמשק", **במערכה יא**, 4 (124) (תשל"א), עמ' 20-21.

י' לוי, "השפה העברית בדמשק", **עם וספר** (תמוז תש"ב), עמ' 33-34.

ד' לניאדו, **לקדושים אשר באר"ץ**, ירושלים תשי"ב.

--, **לקדושים אשר באר"ץ**², ירושלים תש"ם.

י"מ לנדאו ומ' מעוז, "יהודים ולא יהודים במצרים ובסוריה במאה התשע עשרה", **פעמים** 9 (תשמ"א), עמ' 4-13.

מ' לסקר, "בצל הסכסוך הערבי-הישראלי והלאומיות הערבית: יחסי מוסלמים-יהודים בסוריה בשנים 1948-1970", **פעמים** 66 (תשנ"ו), עמ' 70-127.

- ד' קושניר, "פרמאן מאת הסולטאן העות'מאני המפריך עלילות דם נגד היהודים", **פעמים** 20 (תשמ"ד), עמ' 37-45.
- י' קלש, **מדמשק לירושלים**, תל-אביב 2000.
- , **מדמשק לירושלים ביסורין**, תל-אביב 2002.
- ע' קמון (עורך), **משפחות דואר, סקל: בני קהילת דמשק**, רמת-אפעל 1995.
- י' קצין, **מחנה יהודה**, ליוורנו תקס"ג.
- מ' רבי, **אבותינו ספרו: ספורים ומעשיות שנרשמו מפי זקני הדור**, א-ג, ירושלים תש"ל-תשל"ו.
- י"י רבלין, "פזמונים אחדים מרבי יעקב ענתיבי", **מזרח ומערב** ג (תרפ"ט), עמ' 191-193.
- , "פעמי גאולה: פזמוני תפלה ותהלה להצהרת בלפור ומינוי הסיר הרברט סמואל לנציב עליון בארץ ישראל", בתוך: מ"ד גאון וי"ר מולכו (עורכים), **מנחה לאברהם: ספר היובל לכבוד אברהם אלמאליח במלאת לו שבעים שנה**, תרמ"ה-תשט"ו, ירושלים תשי"ט, עמ' 40-48.
- , "שמות עצם פרטיים כראי למצב היהודים במאה האחרונה בסוריה", **הז המזרח**, גיליון לב, 29 בדצמבר 1944, עמ' 6.
- ש' רובינשטיין, **מופת של רב: על הצלתה של קהילת דמשק ע"י ראש רבני דמשק הרב ד"ר שלמה תג'ר, בימי המרד הדרוזי ב-1925**, ירושלים 1995.
- ני רוגל, "האיש של וייצמן בדמשק", **הציונות** ח (תשמ"ג), עמ' 279-358.
- מ' ריישר, **שערי ירושלים**, ורשה תרל"ב.
- א' ריקה, **בסוריה ארץ מולדתי**, תל-אביב 1987.
- א' רסתם, **אלאצול אלערביה לתאריח' סוריה פי עהז מחמד עלי**, ה, בירות 1933 (בערבית).
- י' שאמי, "היהודים בדמשק", **האחדות** 2, 5 (תרע"א), עמ' 4-7; 6, 1 (תרע"א), עמ' 10-14.
- ש' שוורצפוקס, "יהודים, דרוזים, מוסלמים ונוצרים בדמשק ב-1860", **מיכאל** ז (תשמ"ב), עמ' תלא-תמד.
- א' שוחטמן, "הירצחו של הישרי חיים פרחי בעכו ופרשת עזבונו", **אסופות** ו (תשנ"ב), עמ' קסא-רט.
- , "מקורות חדשים לפרשת עזבונו של הישרי חיים פרחי", **אסופות** יא (תשנ"ח), עמ' רפא-שח.
- ח' שושקס, "ביקור בגיטו היהודי בדמשק", **דבר**, 9 בדצמבר 1960, עמ' 5.
- א' שטיינהורן-חלואני, **זעקת יהודי דמשק**, ירושלים 1982.
- ש' שלהב (עורכת), **בלגה: סיפורה של שושלת משפחתית, מזכרונותיה של חמדה (בדיעה) קטרי**, [חמ"ד, חש"ד].
- א' שלוסברג, "לחקר חייה התורניים של יהדות סוריה תחת משטר הבעת': הספר היהודי האחרון שיצא לאור בארם צובה", **פעמים** 66 (תשנ"ו), עמ' 128-137.
- א' שמוש, **אחותי כלה**, רמת-גן תשל"ד.
- , **הכתר: סיפורו של כתר ארם-צובה**, ירושלים תשמ"ז.
- , **כתבים**, תל-אביב 2000.
- , **ממוארים: כי מעבר באת ואל עבר תשוב**, תל-אביב 2007.
- תייר-עובר, "ארם צובה", **הארץ**, 31 במרס 1929, עמ' 10.
- Y. Harel, "Jewish-Christian Relations in Aleppo as Background for the Jewish Response to the Events of October 1850", *International Journal of Middle East Studies* 30, 1 (1998), pp. 77-96.
- H. Troper, *The Rescuer: The Amazing True Story of How One Woman Helped Save the Jews of Syria*, Toronto 2007.

תעתיק מערבית לעברית

א	א
ב	ב
ג	ג
גי	גי
ד	ד
ד'	ד'
ה	ה
ו	ו
ז	ז
ח	ח
ט	ט
ט'	ט'
י	י
כ	כ
כ'	כ'
ל	ל
מ	מ
נ	נ
ס	ס
ע	ע
פ	פ
צ	צ
צ'	צ'
ק	ק
ר	ר
ש	ש
ת	ת
ת'	ת'
ה	ה
א	א

מבוטאת כבי"ת דגושה.

מבוטאת כרי"ש גרונית.

מבוטאת כמו האות j באנגלית (כגון במילה jeep).

מבוטאת כדל"ת רפה (כמו th במילה this).

מבוטאת כמו w באנגלית.

מבוטאת כטי"ת נחצית.

מבוטאת כזי"ן נחצית.

מבוטאת ככ"ף דגושה.

מבוטאת ככ"ף רפה.

מבוטאת כפ"א רפה.

מבוטאת כסמ"ך נחצית.

מבוטאת כדל"ת נחצית.

מבוטאת כקו"ף נחצית.

מבוטאת כתי"ו רפה (כמו th במילה think).

בבואה בצירוף סמיכות תתועתק כתי"ו.

הסימן שְׁדָה (״) מתועתק כדגש.

שמות שיש להם מקבילה רווחת בעברית – בכתוב או בהגייה – נכתבו על פי הצורה הנפוצה בעברית (למשל סולטאן ולא סלטאן; עות'מאני ולא עת'מאני).

ניקוד המילים שתועתקו נעשה על פי רוב בהתאם לצורת ההגייה המקובלת בקרב יוצאי סוריה לדוגמה: לְיִאָדוּ ולא לְיִאָדוּ.

ציטוטים הובאו ככתבם וכלשונם, גם כשמילה בטקסט המצוטט תועתקה באופן שונה מהנהוג בספר זה.

מושגים בשולי העמודים

- איקאע ... 147
 איתן, ישראל ... 92
 אלאסד, חאפטי ... 208
 אלחריזי, יהודה ... 12
 אלמאליח, אברהם ... 90
 אסעיי (ארכיון הסיפור העממי בישראל) ... 146
 אפשטיין (אילת), אליהו ... 233
 ארבעת הטורים ... 108
 באסולה, משה ... 165
 בורלא, יהודה ... 92
 בן חביב, לוי (הרלבי"ח) ... 160
 בן-צבי, רחל ינאית ... 94
 בצראוי, בצלאל ... 185
 בר יהודה, יוסף ... 12
 ברי"ל, יחיאל ... 78
 גיוינט ... 206
 אלגזאר פאשא, אחמד ... 32
 גילדה ... 57
 גירוש ספרד ... 14
 ד'מה ... 31
 דנון, יעקב ... 74
 דנץ, אנרי פרננד ... 48
 היא"ס ... 207
 היכל ... 172
 הירש, הברון מוריס ... 82
 המוסד לעלייה ב' ... 206
 הסוכנות היהודית ... 207
 "התורכים הצעירים" ... 29
 ואלא, קסוויה ... 50
 ויטאל, חיים ... 15
 ועד הצירים ... 92
 ועדת קינג-קריין ... 718
 ועידת סן-רמו ... 40
 חברת "כל ישראל חברים" (כ"י"ח) ... 85
 חמרא, אברהם ... 222
 ח'ק לישראל ... 129
 טויל, משה מעילי-הכהן ... 94
 כהן, אלי ... 19
- כהן-קשיק, שולמית (שולה) ... 215
 כרמייה, אדולף ... 44
 לאטי, נסים ... 103
 לוונט ... 48
 לוזיה, דוד ... 205
 לוזיה, מנחם ושושנה (פסח) ... 211
 לניאדו, משפחת ... 15
 מבצע "עליית האלף" ... 213
 מדחת פאשא ... 89
 מונטיפיורי, משה ... 34
 מושח ... 147
 מחמד עלי ... 16
 מלת ... 72
 המקאם ... 149
 מרד הדרוזים ... 41
 מרדס, גימיל בכ ... 226
 נג'ארה, ישראל ... 148
 נחום, פרגיו ... 230
 נחום עבדאללה, משה ... 230
 "נשיקה על היד" ... 250
 סעדיה גאון ... 135
 עבאדי, מרדכי ... 150
 עבד אלמג'יד ... 34
 עבד אלקאדר ... 24
 עבוד, חיים שאול ... 155
 עגימי, מואיז ... 51
 עדס, אברהם ... 111
 אלעטיס, כיאלד ... 49
 עלוים ... 9
 העלייה לרגל למכה (חגי') ... 60
 ענתיבי, יעקב ... 34
 פארחי, משפחת ... 15
 פארחי, רפאל ... 62
 פיצל הראשון ... 37
 פלד קאר, גיודי ... 208
 פרד"ס ... 114
 הפרהוד בעיראק ... 54
 ציורי קיר בבית הכנסת בדורה-אירופוס ... 157
- ציפציה, שלמה ... 111
 קאפוטו, משה חיים ... 159
 קארו, יוסף ... 109
 קומפוזיציה ... 175
 קפיטולציות ... 58
 רוטשילד, אדמונד גיימס דה ... 82
 ריבלין, יוסף יואל ... 92
 שבת הגדול ... 251
 שבת זכור ... 251
 שבת כלה ... 251
 שבת תשובה ... 251
 שבת צבי ... 15
 שירה פרליטורגית ... 147
 שרח (תפסיר) ... 136
 שרעבי, שלום (הרשי"ש) ... 120
 שרתוק (שרת), משה ... 198
 ששון, דוד ... 162
 תאגיר, שלמה משה ... 98
 תימור לנג ... 12
 תיקון חצות ... 249
 תנטיימאת ... 35
- הסברי המושגים בשולי העמודים הם באחריות צוות הפרויקט

המחברים

ההלכה והתפתחותה, ובייחוד את יצירתם של חכמי ישראל בארצות האסלאם במאות השמונה-עשרה עד העשרים ואחת.

ד"ר אסתר יוהס – חוקרת בתחום התרבות החומרית היהודית. מרצה בתכנית לפולקלור יהודי והשוואתי באוניברסיטה העברית בירושלים ובמקבץ לפולקלור באוניברסיטת חיפה. יועצת מדעית לאגף לאתנוגרפיה ולאמנות יהודית במוזאון ישראל שבירושלים.

ד"ר אריה כהן – עמית הוראה באוניברסיטת חיפה. מלמד נושאי דידקטיקה הקשורים להוראת ידיעת הארץ. חקר כמה תחומים הקשורים ליהודי סוריה ולבנון – מצבם והפעילות למענם, מילוטם ארצה וקליטתם במהלך המאה העשרים.

ד"ר נחום מנחם – יליד סוריה. עלה ארצה בשנת 1944 בעזרת מבריחים ערבים ואנשי המוסד לעלייה ב'. במלחמת יום הכיפורים שימש מושל "המובלעת הסורית". לאחר "מבצע ליטאני" שימש כמושל בגזרות שונות. מחקר בין הלאומיות הערבית והתנועה הציונית הוא חלוצי בתחומו. פרסם ספרים ומאמרים בנושאים חברתיים-היסטוריים.

פרופ' משה מעוז – פרופסור אמריטוס בחוג ללימודי אסלאם ומזרח תיכון באוניברסיטה העברית בירושלים. עמית מחקר בכיר במכון טרומן באוניברסיטה העברית בירושלים. פרסם ספרים ומאמרים רבים על ההיסטוריה הפוליטית והחברתית של סוריה ושל החברה הפלסטינית, על מיעוטים דתיים במזרח התיכון ועל יחסי מוסלמים, נוצרים ויהודים.

מר אברהם עדס – חוקר מורשת יהדות ארם צובה. פרסם מאמרים ופיוטים בתחום זה. עורך ביטאון **מחלב הארץ**. בעל ארכיון מגוון הכולל תצלומים של כתבי יד, כתובות, פנקס המילות, ספרים תורניים ועוד תעודות של יהדות ארם צובה.

פרופ' דוד קאסוטו – מלמד בבית הספר לארכיטקטורה במרכז האוניברסיטאי אריאל בשומרון. שימש ראש בית הספר בשנים התשס"ג-התשס"ח. מומחה לתולדות האדריכלות של בתי כנסת ובנייה יהודית ומן החוקרים המובילים בתחום זה בעולם. אדריכל פעיל בבניית מבני קודש. פרסם מאמרים רבים בנושא. חבר הנהלת יד יצחק בן-צבי.

פרופ' אמנון שילוח – פרופ' אמריטוס באוניברסיטה העברית בירושלים. ממניחי היסוד למחקר האתנומוסיקולוגי בארץ. חוקר המוסיקה היהודית והערבית והקשר ביניהן. פרסם ספרים ומאמרים רבים בתחומים אלו.

פרופ' יצחק אבישור – פרופסור אמריטוס באוניברסיטת חיפה. חוקר לשון המקרא, סגנונו וספרותו. עוסק במחקר הלשוניות השמיות והספרות של המזרח הקדמון. חוקר את הלשון הערבית-היהודית החדשה במזרח התיכון (בעיראק, בסוריה ובמצרים), ובמיוחד את תרגומי המקרא לערבית-יהודית זו.

ד"ר עירית אברמסקי-בליי – מזרחנית והיסטוריונית, חוקרת בכירה ביד ושם. מחקרה החדשניים עסקו ביהודי ארצות האסלאם בתקופת מלחמת העולם השנייה, בייחוד ביהודי סוריה, לוב ותוניסיה. עוסקת בכתיבת יחידות לימוד והוראה בנושא השואה לקהלי יעד למיניהם ובהם מורים ומחנכים בארץ ובתפוצות.

גב' אריאלה אמר – ראש מדור בתי כנסת ותשמישי קדושה במרכז לאמנות יהודית באוניברסיטה העברית בירושלים. עוסקת במחקר ובהוראה של התרבות החזותית של קהילות ישראל ופרסמה מאמרים רבים בנושא.

ד"ר יצחק אסקוף – רב וסופר סת"ם. הרצה באוניברסיטת בר-אילן ובמכללות "תלפיות" ו"אורות" במקצועות היהדות. חוקר את כתבי היד בערבית-יהודית של חכמי חלב ואת השפה הערבית בסוריה ובלבנון. פרסם ספרים ומאמרים העוסקים בהוראת השפה הערבית המדוברת.

גב' שושי בנית – בעלת תואר מוסמך מאוניברסיטת בר-אילן. מתמחה בחקר קהילות יהודי המזרח התיכון. שימשה כעוזרת מחקר בפרויקט ארכיון החכם באשי באסתאנבול.

ד"ר ירון הראל – מרצה בכיר במחלקה לתולדות ישראל באוניברסיטת בר-אילן. חוקר את ההיסטוריה הפוליטית, החברתית, הדתית והתרבותית של היהודים בארצות האסלאם בעת החדשה, ובעיקר בסוריה. זכה בפרס יצחק בן-צבי לשנת תשס"ד על ספרו **ב'ספינות של אש' למערב: תמורות ביהדות סוריה בתקופת הרפורמות העות'מאניות 1840-1880**. פועל להפצת המורשת היהודית המזרח תיכונית בקרב הציבור הרחב. פרסם ספרים ומאמרים בתחום.

פרופ' צבי זוהר – מלמד בפקולטה למשפטים ובחוג הרב תחומי במדעי היהדות באוניברסיטת בר-אילן. נאמן הקתדרה על שם צינסי סטילמן לחקר היצירה ההלכתית והערכית של חכמי ישראל בארצות האסלאם. ראש מרכז רפפורט לחקר ההתבוללות ולחזיקון החינוכיות היהודית באוניברסיטת בר-אילן. חבר מחקר בכיר במכון ללימודים מתקדמים ביהדות שעל יד מכון שלום הרטמן בירושלים. חוקר את תולדות

המקורות לאיורים בספר

ירון הראל, גבעת זאב: 65, 74 למעלה [באדיבות מאיר בניהו], 75 למעלה, 83 למעלה מימין [באדיבות מאיר בניהו], 94 למעלה, 107

משפחת חומש, כרמי יוסף: 205 משמאל

חכם אברהם חמרא, חולון: 104, 222, 223 למטה, 244 למטה, 253 למטה, 258 למעלה, תמונות צבע 9, 13, 31, 35, 40

אליהו חסון, מבשרת ציון: 80 למטה, 81, 128 למטה

ילי כהן, ירושלים: 24, 128 למעלה, 221, תמונות צבע 25, 36

שולמית כהן-קישיק, ירושלים: 215 למעלה

אברהם לאטי, הסוללים: 21, 23, 42, 102, 103, 188 למטה, 191, 192, 246 למעלה, 255, 258 למטה, תמונות צבע 1, 2, 3

אפרים לוי, ירושלים: 74 במרכז

ג'ראר לוי, פריס: 40, 41 למטה, 63, 261, 264, 267

רפי לוי, רחובות: 240 למעלה מימין, 242 למטה

לשכת העיתונות הממשלתית, ירושלים: 19 למעלה

מוזאון ישראל, ירושלים: 175 למטה

מוזאון מאנה כץ, חיפה: 181 למטה

מוריס מוסיירי, הרצליה: 68, 69, תמונת שער, תמונת צבע 10

מכון בן-צבני, ירושלים:

אוסף כתבי-היד, 13, 45 למעלה, 46, 72, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 124, 125, 133, 136, 137, 140, 141, 143, 145 למעלה מימין, 148, 150, 247, 249, 260, תמונת צבע 20

ארכיון התמונות, 94 למטה, 105 למטה, 169, 170 [צילמה: שרית עוזיאל], 252 למטה, 257 למעלה

נחום מנחם, חיפה: 25, 185, 186, 187 למעלה, 188 למעלה, 189 למטה, 190 למעלה מימין, 195 מימין, 196, 200, 202, 203, 205 למטה, 226 משמאל, 229, 230, 231 משמאל, 232, 233 למעלה, 234, 237

המרכז לאמנות יהודית, ירושלים: 173 למעלה ומימין [sc.507-7], 174 [sc.542-2], 175 למעלה [sc.507-16], 176 למעלה ולמטה מימין ולמעלה משמאל [sc.507-8], 178 למטה מימין [sc.020-10] ולמטה משמאל [sc.503-16], 179 למעלה [sc.500-4] ולמטה מימין ומשמאל

המרכז העולמי למורשת יהדות ארם-צובא (חלב), תל-אביב: 19 למטה, 36, 41 למעלה משמאל, 67 למטה, 77, 84, 94, 96, 130, 132, 138 למעלה, 183, 240 למטה, 241, 244 למעלה, 245 למעלה, 251, 252 למעלה, תמונות צבע 28, 29, 33

רחמו נחמד, ארגנטינה: 76 למטה

אנו מודים לבעלי הזכויות על הרשות להשתמש באוספיהם. עשינו כמיטב יכולתנו לאתר את בעלי הזכויות על המקורות לתצלומים. אנו מתנצלים מראש על כל טעות או השמטה, ואם תובא לידיעתנו נפעל לתקנה במהדורה הבאה. פריטים המסומנים להלן בכוכבית (*) – התצלום באדיבות בית התפוצות, ארכיון התצלומים, תל-אביב.

אוספים ציבוריים ופרטיים

יצחק אבישור, חיפה: עמ' 138 למטה

יצחק איינהורן, תל-אביב: 242 למעלה, 244 במרכז, 250 למטה, 253 למעלה, תמונת צבע 11

ארכיון בית קריניצי, רמת-גן: תמונת צבע 37

ארכיון יד טבנקין, רמת-אפעל: 155 למטה, 209, 270 למטה, 271 למעלה מימין

ארגון יוצאי דמשק (סוריה) בישראל, תל-אביב: 89 למעלה, 93 למעלה, 211 למעלה, 213, 263 למעלה

הארכיון לחינוך יהודי בישראל ובגולה על שם אביעזר ילין, אוניברסיטת תל-אביב: 93 למטה*

ארכיון מכבי תנועה עולמית, כפר המכביה, רמת-גן: 187 למטה, 189 למעלה, 190 במרכז ולמטה, 195 משמאל

הארכיון הציוני המרכזי, ירושלים: 79, 92, 97 למטה, 98, 99 למטה, 100, 214, 218, 271 למעלה משמאל, תמונת צבע 39

ארכיון הרבנות הראשית, אסתאנבול: 80 למעלה

ארכיון התמונות של המרכז למורשת המודיעין (מל"מ), גלילות: 219

ארכיון התצלומים של קק"ל, ירושלים: 67 במרכז

דניאל בינקר, ארגנטינה: 271 למטה

בית התפוצות, ארכיון התצלומים, תל-אביב: 105 למעלה [באדיבות ריצ'רד ציסנוף], 159 למטה, 231 מימין

הרב ישראל מאיר גבאי, בני-ברק: 126, 158, תמונות צבע 17, 19, 24

ליאונרדו גורביץ', ירושלים: 163 למעלה

משפחת גרוס, תל-אביב: 147, 152, 240 למעלה משמאל, 250 למעלה, 254, 270 למעלה

משפחת הבר, ירושלים: 9, 10 למעלה, 17, 20 למטה משמאל, 97 למעלה, 161, 263 למטה, 268, 273, 278 למטה, תמונות צבע 5, 6, 7, 8, 12, 34

דורון הורוביץ, זיכרון יעקב: 12

- ק' יאיאמה, **שירת הבקשות של יהודי חלב בירושלים: המערכת המודלית וסגנון השירה**, עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית בירושלים, 2003: 151 [עמ' 206], 155 למעלה [עמ' 81]
- נ' לוי, **פורים תשמ"ח**, תל-אביב 1988: 142
- ר' נענה, **אוצר המעשיות**, א, ירושלים תשכ"ה, תמונת השער: 145 למעלה משמאל
- י' פרנקל, **דם ופוליטיקה: עלילת דמשק, היהודים והעולם**, תרגם מאנגלית ע' שמיר, ירושלים תשס"ג, עמ' 397: 43
- י' קלש, **מדמשק לירושלים**, תל-אביב 2000: 76 למעלה
- ח' שבת, **דברי חזקיהו**, ב, ירושלים תשי"ב: 74 למטה
- P. Dweck & M.J. Cohen, *Aromas of Aleppo: The Legendary Cuisine of Syrian Jews*, New York 2007: 278 above [p. 151], 279 [p. 258], 280 [p. 56], 282 [p. 213], 283 [p. 272]
- P. Fournié & J.L. Riccioli, *La France et le Proche-Orient 1916-1946*, Tournai (Belgique) 1996, p. 157: 64
- B. El-Hage, *Des Photographes à Damas 1840-1918*, Marval, Paris 2000: 16 below [p. 174], 32 above [p. 124], 34 below [p. 33], 61 above [p. 168], 265 below [p. 122]
- L. Hamui, *Los Judíos de Alepo en México*, México 1989, p. 161: 30 below
- B. Keenan, *Damas: Photographies de Tim Beddow*, Paris 2001: 31 [p. 75], 32 below [p. 95], 85 [p. 90], 265 above [p. 34], 266 [p. 53]
- J. Segall, *Travels through Northern Syria*, London 1910: 57 [p. 73], 67 above [p. 74], 78 above [p. 102], 154 [p. 175]
- J. Smeke Darwich (ed.), *Historia de Una Alianza*, México 2008: 30 above [p. 134], 78 below [p. 8]
- H. Troper, *The Rescuer: The Amazing True Story of How One Woman Helped Save the Jews of Syria*, Toronto 2007, cover page: 223 above
- مصطفى طلاس, **فطير صهيون**, دمشق 1986: 56

עיתונות

- החירות**, ירושלים: 66 למטה [י"ז בטבת תרע"ו, 24.12.1915]
- אלעאלם אלאסראאילי**, בירות: 50 [מרס 1940], 51 [ינואר 1941]
- Jewish Missionary Intelligence*, London: 61 below
- [February 1905], 90 above [May 1898], 262 [August 1893]

- הספרייה הלאומית**, ירושלים: 73, 83, 177 למעלה ולמטה מימין, 178 למעלה, תמונת צבע 32
- העמותה למורשת משה שרת**, תל-אביב: 198
- משפחת ענתאבי**, ברוקלין: תמונת צבע 26
- יוסף פאינה**, בת-ים: 113, 243 למעלה, 245 למטה, תמונת צבע 30
- דוד קאסוטו**, ירושלים: 165 למטה
- עזרא קצין**, חולון: תמונת צבע 27
- אורית רייזמן**, ירושלים: 162, 165 למעלה, 167 למטה
- יוסף ריקה**, תל-אביב: 99 למעלה, 211 למטה, תמונת צבע 38
- ירון רן**, מודיעין: 75 למטה, 134
- יצחק שושן**, בת-ים: 215 למטה, 243 למטה
- משפחת שמוש**, ניר-יורק: 163 למטה, 166, 167 למעלה, 217, 246 למטה, תמונות צבע 4, 14, 15, 16, 18, 21, 22, 32
- Lucien Gubbay**, London: 10 below, 11
- Khalili Collection**, London: 176 lower left
- Ministère des Affaires Étrangères et Européennes**, Paris: 41 upper right, 49, 59
- Ministère des Affaires Étrangères, Centre des Archives Diplomatiques de Nantes**, France: 45 below, 66 above
- Foreign Office, United Kingdom, The National Archives**, London: 220 lower right
- Sephardic Community Center Archives**, Brooklyn: 22, 28, 29, 70, 257 below
- Smithsonian Museum**, Washington D.C.: 177 lower left
- Service Historique de La Défense**, Vincennes, 39, 48, 226 above
- Sotheby's**: 171, 180 above [30th October 2002, fig. 229], 180 below [25th October 2000, fig. 81], 181 above [6th December 1984, fig. 250], 181 center [5th May 1988, fig. 57]
- Victoria & Albert Museum**, London: 172

ספרים

- ח' ארליך, **המזרח התיכון בין מלחמות העולם**, חלק ראשון: ספר ג, יחידה 5, האוניברסיטה הפתוחה, תל-אביב 1994, עמ' 154: 38
- ח' ארליך, **המזרח התיכון בין מלחמות העולם**, חלק שני: ספר ד, יחידה 9, האוניברסיטה הפתוחה, תל-אביב 1994, עמ' 217: 53
- מ' ברושי (אוצר), **מאוצרות ארם-צובה**, ירושלים 1988: 157
- [עמ' 12], 159 למעלה [עמ' 21]

- http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A7%D7%95%D7%91%D7%A5:Edmond_James_de_Rothschild.jpg: 82 below
- http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A7%D7%95%D7%91%D7%A5:Eliyahu_Eylat.jpg: 233 below
- http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A7%D7%95%D7%91%D7%A5:Hafez_al-Assad.jpg: 208
- http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A7%D7%95%D7%91%D7%A5:Montefiore_100.jpg: 34 above
- http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A7%D7%95%D7%91%D7%A5:Weizmann_and_feisal_1918.jpg: 37
- <http://www.pamoramio.com/photo/1419886>: 26
- <http://www.amouda.com/photo.htm>: 225
- http://en.wikipedia.org/wiki/Jamil_Mardam_Bey: 226 right
- http://en.wikipedia.org/wiki/Muhammad_Ali_of_Egypt: 16 above
- <http://www.flickr.com/photos/dlisbona/1504144007/> [Photo courtesy of Charlie Sayegh, Venezuela]: 75 below
- <http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A7%D7%95%D7%91%D7%A5:AdolpheCremieux.jpg>: 44
- http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A7%D7%95%D7%91%D7%A5:Almalich_avraham.jpg: 90 below
- http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A7%D7%95%D7%91%D7%A5:Baron_hirsch.jpg: 82 above

recent years, there are still areas that have not been studied adequately. It is our hope that the book will encourage further research into the history and culture of Syrian Jewry.

Work on the book began ten years ago, together with work on the other volumes of the series. My good friend and colleague, Dr. Haim Saadoun, who edited six of the volumes, laid the foundations for the work of the future editors and established the criteria for them to uphold. During the time this volume has been in preparation the Chair of the Ben-Zvi Institute was held by Prof. Menahem Ben-Sasson, who invited me to edit the book, Prof. Aharon Maman and Prof. Yom Tov Assis. As chairman of the steering committee of the series each one contributed to the book out of his own knowledge and experience. The members of the steering committee, among them Dr. Zvi Zameret, Director of Yad Izhak Ben-Zvi, his deputy Mr. Adi Ofer, Dr. Miriam Frenkel, the Deputy Chair of the Ben-Zvi Institute, Mr. Michael Glatzer, Academic Secretary of the Institute, Prof. Haggai Ben-Shammai, a previous head of the Institute, Prof. Shalom Sabar and Prof. Nahem Ilan, and the representatives of the Ministry of Education: Dr. Itzhak Itzhaki and Mr. Moshe Zafrani, followed the work with great understanding, encouragement and good advice from the stages of its conception until its completion.

Gratitude is due to the excellent staff that worked on the book: Ms. Shoshi Banit, the faithful and devoted research assistant, who also wrote two chapters in the book. Ms. Revital Itzhaki started the photo research, but had to leave the project; Ms. Naama Shai-Katrieli, who coordinates the entire project with great skill, took it upon herself to complete the job of collecting photos and did so successfully. The transcriptions from Arabic to Hebrew were done by the knowledgeable Dr. Yaron Serri. The copy editors were Ms. Yehudit Yadlin and Ms. Dafna Lavi. The graphic artist, Ms. Tal Pockard-Tzalel, gave the book its fine visual appearance. Special thanks to Ms. Sarit Noy, who knew how to overcome every obstacle that came in the way of the project.

Among my associates in the work on the volume are my colleagues and friends, whose contribution helped make this work as important as it is. Productive discussions with the writers of the chapters during every stage in their preparation made the intensive work an experience of cooperation and friendship the taste of which will last for a long time. Special thanks should go to my student, Mr. Yaron Ran, who helped me identify many individuals whose photographs appear in the book.

Several of the countries to which volumes have been devoted in this series have signed peace treaties with the State of Israel or established commercial and diplomatic relations at one level or another. It is my hope that in the near future the bells of peace will ring in this region, the conflict between Syria and Israel will come to an end and we will be able to visit and see for ourselves the places in which part of the history of the Jewish people took place.

Yaron Harel
Jerusalem 2009

was made regarding other Jewish centers, which were regarded as acting on the margins of modern Jewish history – or even as fossilized remnants of an earlier period. Moreover, the social-cultural climate in the State of Israel did not cultivate or encourage pride on the part of immigrants from Arab lands regarding their roots and origins, their language, customs and practices. The concept of the “melting pot” in the young state and the image of the new Jew – regarded as the ideal to which everyone should aspire, caused many immigrants to hide or erase their past and to attain a new identity directed towards the future, not the past. The honor of the new country and its sons was considered far more important than that of their country of origin and their ancestors.

In the last thirty years there has been a renaissance of research in these areas and studies have been written about Jewish communities in the Middle East, among them Syria in modern times. It is fitting to cite here the names of some of the pioneers in this area – the late Prof. Walter Zenner, who studied Syrian communities all over the world, but was particularly concerned with their lives in Syria itself; the late Prof. Jonathan Frankel, who put the Damascus Affair in the forefront of Jewish history. Prof. Zvi Zohar, Dr. Nahum Menahem and the editor of this volume also helped to place Syrian Jewish history on the table for historical discussion. Other scholars examined certain aspects of the Syrian Jewish heritage, such as music, customs and language. Three important Israeli writers, Yehuda Burla, Amnon Shamosh and Haim Sabbato, have preserved communal life and heritage in their writings. Passages from their books add charm to some of the chapters in this book.

The volume on Syria is the tenth volume in the series “Jewish Communities in the East in the Nineteenth and Twentieth Centuries.” The volume conforms for the most part to the framework of the entire series. In addition there is a chapter on Antisemitism since the Damascus Affair, and pages have been devoted to the Aleppo Codex, to the characteristic Jewish occupation – that of the goldsmith – and to the deep involvement of young Jewish women in Zionist activity in Damascus.

The contribution of Jews of Syrian descent to this volume is significant. In a special chapter the story of the Jews of Kamishli is told in depth for the first time. The writer of the chapter, Dr. Nahum Menahem, is a descendant of that community himself. Dr. Yitzhak Askof, originally from Aleppo, wrote the chapter on language. Prof. Amnon Shiloah, who was raised in Damascus, wrote the chapter on music. Rabbi Avraham Addes, a descendant of a famous Aleppan family, contributed to the chapter on the yearly cycle. Members of the Damascus (Syria) Jewry Organization in Israel and The World Center for Aleppo Jews Traditional Culture and many individuals from Syrian communities in Israel and abroad, enriched the book by providing photographs, the greater part of which never appeared in print. We thank them for their generosity.

This volume is primarily a synthesis of research on the Jews of Syria in a variety of areas. Besides the surprising number of studies on the subject that have appeared in

PREFACE

The history of the Jews of Syria in the nineteenth and twentieth centuries is in fact the history of how this country, the Diaspora community closest geographically to Eretz Israel, came to be devoid of Jews. Unlike most of the Jewish communities in the Middle East, the beginning of the exodus of Jews from Syria was unrelated to the political confrontation between the Zionist movement and the Arab world. Emigration from Syria, which began towards the middle of the nineteenth century with the emigration of several families to Egypt, increased in the course of the years until it became a strong current that carried with it many of the Jews of Syria to the four corners of the Earth. For more than four decades after the establishment of the State of Israel, the Jews of Syria were prisoners in their own land. The opening of the gates in the early 1990s led to the final wave of emigration, and in its wake the Syrian Diaspora disappeared almost entirely.

The importance of Syrian Jewry, which for centuries was comprised mainly of two communities – Damascus and Aleppo – is not derived from its numerical size. In comparison to other communities in the Middle East Syrian Jewry was relatively small, but its influence went far beyond its size. In the nineteenth century this importance stemmed from the economic strength of its wealthier families, whose reputation was widespread and who came to be called “the Rothschilds of the East,” and from its status as a spiritual center that produced many learned rabbis. The influence of these rabbis has been felt in the course of the twentieth century – both in the new communities founded by emigrants from Syria throughout the world and thanks to their contribution to transforming Jerusalem to a world center for Torah study and in particular the study of Kabbalah. The Syrian Jewish musical tradition became the dominant liturgical style known as the “Sephardi-Jerusalem liturgy.” The liturgical poetry called “Shirat Habaqqashot,” which originated in the Syrian synagogue, has become a basic element in the sphere of piyyut in Israel and in Jewish communities throughout the world. The Aleppo Codex, the most important manuscript of the Hebrew Bible, which was preserved for centuries by the community of Aleppo, has been recognized as a treasure of the entire Jewish people, an inspiration for many and a major source for the scholarly study of the Masoretic text. The Damascus Affair of 1840, had a lasting impact on Jewish history. It signified the renewal of national Jewish solidarity and the flowering of Jewish nationalism. This solidarity reached its apex in the second half of the twentieth century, when the eyes of the Jewish people were turned in the direction of Syria, calling upon its President and saying: “Let my people go!”

The study of history that developed in the State of Israel drew upon the European approach, and consequently the central processes of Jewish life in modern times in Europe were regarded as the only relevant subject for historical study. For a long time no research

TABLE OF CONTENTS

Preface / Yaron Harel	7
Syria and Its Jews / Yaron Harel	9
Demography / Yaron Harel	23
The Jews in their Surroundings / Moshe Maoz and Yaron Harel	31
Antisemitism: From the Damascus Affair until Today / Irit Abramski-Bligh and Yaron Harel	43
The Jews in the Local Economy / Yaron Harel	57
Communal Organization / Yaron Harel	71
Education / Zvi Zohar	85
Religious Literature / Yaron Harel	107
Language / Yitzhak Askof	127
Literature in Judeo-Arabic / Yitzhak Avishur	135
Music / Amnon Shiloah	147
Synagogues / David Cassuto	157
Visual Art / Ariella Amar	171
Zionist Activity / Nahum Menahem	183
A Community in Distress: Escape and Aliyah / Aryeh Cohen	205
The Jewish Community of Kamishli / Nahum Menahem	225
The Life Cycle / Shoshi Banit	239
The Yearly Cycle / Avraham Addes and Yaron Harel	249
The Dwelling / Esther Juhasz	261
The Kitchen / Shoshi Banit	273
Chronology	287
Bibliography	295
Transcription from Arabic to Hebrew	299
List of Terms	300
List of Authors	301
Photo Credits	302

Advisory Committee

Ben-Zvi Institute: Prof. Yom Tov Assis (chairman), Prof. Haggai Ben-Shammai,
Dr. Miriam Frenkel, Mr. Michael Glatzer, Prof. Nahem Ilan, Mr. Adi Ofer,
Dr. Haim Saadoun, Prof. Shalom Sabar, Dr. Zvi Zameret

Ministry of Education: Mr. Moshe Zafrani, Dr. Itzhak Itzhaki

Founding Editor: Dr. Haim Saadoun

Staff of the Project

Research: Shoshi Banit
Editorial Secretary: Naama Shai-Katrieli
Photographic research: Naama Shai-Katrieli
Production: Michael Glatzer
Administrative Assistant: Sarit Noy

Graphic design Syria: Tal Pockard-Tzalel
Copy editing: Yehudit Yadlin
Transliteration: Yaron Serri
Proofreading: Yael Aizic
Cartography: Sofer Maps
Series design: Ruthie Beth-Or
Art photography: Vladimir Naikhin

We wish to thank the following institutions for their contribution to the project:

The World Center for Aleppo Jews Traditional Culture, Tel Aviv
The Center for Jewish Art - The Hebrew University of Jerusalem
Haber Family - Jerusalem
Lati Avraham - Hasolelim
Nahum Menahem - Haifa
Shamosh Family - New York

© All rights reserved to the Ministry of Education and the Ben-Zvi Institute of Yad Izhak
Ben-Zvi and the Hebrew University of Jerusalem, 2009

ISSN 1565-0774

Printing: A.R.T. Offset Printing, Tel Aviv

JEWISH COMMUNITIES IN THE EAST IN THE NINETEENTH AND TWENTIETH CENTURIES

SYRIA

Edited by:

Yaron Harel

Ministry of Education
Pedagogical Secretariat
The Center for the Oriental Jewish Heritage

Ben-Zvi Institute for the Study
of Jewish Communities in the East of
Yad Izhak Ben-Zvi and the Hebrew
University of Jerusalem

Also in this series:

Yemen, edited by Haim Saadoun, 2002

Iraq, edited by Haim Saadoun, 2002

Morocco, edited by Haim Saadoun, 2004

Tunisia, edited by Haim Saadoun, 2005

Iran, edited by Haim Saadoun, 2006

The Life Cycle, edited by Shalom Sabar, 2006

Libya, edited by Haim Saadoun, 2007

Ethiopia, edited by Hagar Salamon, 2007

Egypt, Edited by Nahem Ilan, 2008

JEWISH COMMUNITIES IN THE EAST IN THE NINETEENTH AND TWENTIETH CENTURIES

SYRIA

